

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора, завідувача кафедри соціології та гуманітарних дисциплін Державного університету телекомунікацій на дисертацію Єфіменко Сергія Анатолієвича на тему: "Соціально-філософські основи бізнесу у контексті сучасного громадянського суспільства", поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Актуальність дослідження соціально-філософських засад бізнес-діяльності як складової становлення громадянського суспільства визначається на нинішній час перш за все небаченими темпами соціальних трансформацій, які втягують в свою орбіту мільйонні маси людей у різних куточках нашої планети та набувають глобального характеру. Подальший поступ сучасної цивілізації стає все більш проблематичним за умови традиційних форм господарювання та ведення бізнесу, які були закладені у минулі століття. Перш за все потреби зростаючого ресурсного забезпечення із необхідним включенням туди нових компонентів (земля, вода, мінерали) роблять архаїчними орієнтацію на так звані національні економіки та ведення бізнесу, орієнтованого на регіональні чинники. По друге – велетенський розрив у рівні життя переважної більшості жителів планети та «золотого мільярду» має реальні перспективи щодо розгортання потужних осередків соціальної напруги, які вже на сьогодні проявляють себе як неконтрольовані міграційні потоки. Адже сучасні умови функціонування суспільства постмодерну характеризуються двома тенденціями, – на тлі зростаючої соціальної динаміки окремих держав і навіть регіонів, все більш вагомим фактором стає сповільнення темпів соціально-економічних перетворень цілих груп країн, які за нинішніх умов виявляються нездатними забезпечити не лише наздоганяючий характер власних спільнот, а навіть створити можливості для сегментарного розвитку національних економік. Перспективи бізнесової

діяльності за таких обставин можливі виключно на основі принципово інших моделей господарювання – вони мають набути характеру універсального засобу вирішення вагомих соціальних проблем під ефективним контролем громадянського суспільства.

Значимість теми запропонованого дослідження зумовлена, насамперед, перехідним станом сучасного українського суспільства та становищем особистості в ньому. Йдеться про кризу пострадянських цінностей, які втратили актуальність у зв'язку із розбудовою нового українського суспільства.

В умовах демократизації, із проголошенням правових, національних та світоглядних свобод, очевидною є актуалізація проблеми вибудовування принципово нових моделей бізнесової діяльності, і аж ніяк не сліпе копіювання певних зразків, нехай і успішних, але вибудованих в інших соціальних системах з іншими просторово-часовими вимірами.

Таким чином, соціально-філософський аналіз бізнесу як соціального інституту та висвітлення цієї проблеми у дискурсі становлення громадянського суспільства загалом та українського соціуму зокрема, постає в якості однієї із достатньо значущих філософсько-методологічних проблем.

Структура дисертації, яка складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків зумовлена логікою дослідження. Це дало можливість дисертанту дослідити низку важливих питань, розв'язання яких передбачене метою та завданнями дослідження. Заслужують на увагу чітке визначення об'єкту та предмету дисертаційного дослідження, виразне формулювання завдань, на основі яких побудовані положення новизни, що виносяться на захист. У своєму дослідженні Сергій Анатолієвич детально проаналізував наукові розвідки, присвячені осмисленню окресленої проблеми, у тому числі в царині міждисциплінарних досліджень. Особливої уваги заслуговує авторська концепція кореляції інституційних, ціннісно-сміслових та антропологічних вимірів бізнесу, адже саме вона дозволяє дисертантові віднайти власне бачення зазначеного феномену та забезпечити якісне і професійне виконання поставлених дослідницьких завдань.

У першому розділі "Соціально-філософські засади дослідження бізнесу як базового інституту громадянського суспільства" здійснюється ретроспективний соціально-філософський та культурологічний дискурси бізнесу, як базового соціального інституту. Дисертантом доведено, що бізнес виступає суттєвим чинником соціально-перетворюючої діяльності та основою соціальних зв'язків і взаємодій. Автор дійшов висновку, що основними базовими ознаками бізнесу є: раціоналізований вид людської діяльності, орієнтований на досягнення успіху в економічній сфері та побудований на індивідуальній відповідальності за результати. Бізнес є найбільш вільним у виборі оптимальних напрямків соціалізації особистості, що максимізує реалізацію власного блага та соціального статусу і водночас позиціонуватись поза межами усталених соціальних зв'язків. Він є найбільш відкритою системою з позицій соціального управління, однак нерідко зазнає владних впливів, що виходять за межі традиційних норм, що може спонукати бізнес набувати латентних форм у соціумі, аж до протизаконних видів діяльності.

Дисертантом зроблено висновок що в межах сучасного постіндустріального суспільства здійснюється трансформація бізнесу із економічного інституційного чинника в соціально-політичний інститут суспільства. Автор зазначає, що умови глобалізації ставлять перед суб'єктами бізнес-діяльності завдання раціонального використання власного економічного потенціалу та визначення меж ефективності економічного лобізму, який витлумачується в якості необхідної структурної компоненти бізнесу. Водночас саме громадянське суспільство покликано стати запорукою чітких правових та моральних засад функціонування лобістських структур, які захищаючи економічні права та свободи, мають діяти у чітко визначених правових рамках.

Обґрунтованим в цьому смисловому контексті є розгортання авторської тези про те, що жодне суспільство не спроможне підтримувати соціальну стабільність з огляду на різноманітні потреби та навантаження до того часу, поки інтереси абсолютної більшості громадян не пов'язані соціальною солідарністю, а також внутрішньою лояльністю і обов'язками. Лише в умовах

розвинутого громадянського суспільства, є дійсно можливим діалог між бізнесовими структурами, державницькими інституціями та об'єднаннями громадян, що стає запорукою соціального консенсусу та поступального розвитку спільноти. Актуалізується феноменологічне розуміння бізнесу як соціального інституту постмодерну та авторське обґрунтування інтерсуб'єктивного характеру взаємодії бізнес-спільнот.

У другому розділі – "Бізнес у просторі взаємодії соціально-економічних факторів та структурних трансформацій сучасного суспільства" розглянуто сутнісні характеристики інформаційно-технологічного способу виробництва, корельованого із розвиненим громадянським суспільством та соціально орієнтованою, демократичною, правовою державою. Дисертант аргументовано вказує, що основою такого роду спільноти виступає чітке усвідомлення правових норм щодо непорушного статусу інституту приватної власності та вільного підприємництва. При цьому слід врахувати, що іманентною характеристикою державної бюрократії є системне намагання встановити вигідний для себе алгоритм ведення бізнесу, нав'язати йому невластиві функції аж до примусу бізнесових структур до участі в сумнівних політичних акціях. У дисертації вказується, що, дійсно, розходження між владою та бізнесом мають спорадичний характер, однак не можуть бути антагоністичними. Запорукою цього є здатність органів державної влади задовольняти базові потреби громадян із ростом добробуту включно, що є можливим лише при соціальній спрямованості бізнесу, орієнтованого на досягнення оптимізованого рівня життя всіх учасників процесів виробництва, розподілу і споживання, що знижує частку державної регуляції у суспільстві.

Дисертантом запропоновано власне визначення поняття «мережевого підходу» як необхідної складової нового типу управління, адже соціальні мережі є формою управління громадськими справами, яка пов'язує єдиним соціальним полем громадянське суспільство та органи державного управління. Однак такого роду зв'язки мають горизонтальний характер, а всі його учасники є рівними

щодо прийняття рішень. Зрозуміло, що вказана дефініція буде предметом активних дискусій, однак її наявність вже створює певний рівень наукового дискурсу, де автор посяде почесне місце першопрохідця.

Адже у подальшому правила зовнішньої регуляції держави та громадянського суспільства, що підвищують креативний потенціал людини, будуть доповнені механізмами внутрішньої акультурації – моральною та інтелектуальною активністю особистості, здатних створити потужні чинники подальшого прогресу людства.

У третьому розділі – "Інститут бізнесу в системі структурування соціальних відносин української дійсності" дисертантом зазначається, що процеси становлення інституційної визначеності бізнесу в нашій державі необхідно розглядати як складову загальносвітової тенденції та не можуть витлумачуватись в якості суто української. Автор підкреслює, що набуття певними прошарками української спільноти рис, притаманних бізнесовому середовищу (як загальносвітових, так і українських), обумовлені перш за все пришвидшеними темпами суспільних трансформацій, глибина яких визначена одночасним подоланням тоталітарної спадщини, корельованими із темпами розгортання в українському соціумі сучасних інноваційних тенденцій – глобалізації, мережовості, корпоративності та інформатизації. У вказаному контексті особливого значення набуває проблема асинхронності становлення сучасного світу, що виступає засадничим фактором подальшого поступу української спільноти. Зазначено, що як політична, так і правова інституції, перебувають на ранній стадії становлення, в межах якої відбувається зростання ролі громадянського суспільств та інституалізація прав людини у формуванні "ідеалу" соціалізації особистості – правової держави в Україні. Цілком доречною є позиція дисертанта, згідно якої ведення бізнесу корелюється із культурними традиціями та історичним досвідом української спільноти та напряму залежить від здатності правлячих прошарків віднайти ефективні засоби залучення широкого загалу до такого виду діяльності.

Враховуючи зазначене вище, дисертаційна робота Єфіменка Сергія

Анатолієвича "Соціально філософські основи бізнесу у контексті сучасного громадянського суспільства" без сумніву є актуальною, самостійною роботою, що розглядає одну із найбільш складних філософських проблем сучасності, корелюючись із цілим рядом досліджень суміжних галузей знання.

Разом з тим дисертаційне дослідження не позбавлене окремих недоліків, які обумовлені перш за все новизною та складністю досліджуваної проблематики:

1. Безсумнівною заслугою шановного дисертанта є його орієнтованість на розгляд бізнесу як важливого соціального інституту в межах чітко визначеної (у дисертації української) соціальної спільноти. Такий підхід створює реальні можливості для теоретичного осмислення сутнісних характеристик бізнесу як суспільного феномену. Однак саме це створює ризики залишити поза належною увагою чинники, достатньо вагомі лише для певного етапу визначеності бізнесу та його об'єктивний аналіз. Напевно при розгляді становлення бізнесу в Україні автору можна було б порекомендувати зосередити увагу на наявності його постколоніальної, компрадорської складової, орієнтованої на Москву, чи існування криміналізованих складових бізнес-діяльності, які ведення легального підприємництва тлумачать лише як прикриття для скоєних злочинів.

2. Відповідно до поставлених завдань, дисертант обґрунтовано зосереджує увагу на дослідженні засадничих чинників становлення громадянського суспільства, яке в умовах інформаційного постіндустріального суспільства перетворюється на рушійну силу соціальних трансформацій. Слід погодитись із автором, що осердям формування зазначеного класу, дійсно є представники середнього і почасти малого бізнесу, який може сягати до 80% самодіяльного населення, а його частка у ВВП становить 50-60%.(в Україні 10%) Однак на нашу думку, дисертантом проблема формування середнього класу зачіпається лише побіжно та не стала об'єктом змістовного аналізу. Вважаємо, що такий підхід не дав змоги авторові проаналізувати суперечливі тенденції розвитку бізнес-середовища (між ФПГ, бюрократичним апаратом та середнім бізнесом)

та поступовою маргіналізацією інтелектуальної складової українського соціуму, що на даний час стало однією із головних перепон реформаторської діяльності в нашій державі. Це могло б забезпечити більш цілісний та змістовний характер дисертаційного дослідження, не кажучи вже про його виключну актуальність для сучасного українського соціуму.

3. Важко погодитись із позицією автора, згідно якої за певних соціальних умов «бізнес виграє від взаємодії із громадянським суспільством, так і владою, хоча насправді це означає лише мінімізацію втрачених можливостей бізнесу» (с.111). Вважаємо, що такого роду тлумачення суперечить основній концепції автора згідно з якою бізнес за сучасних умов необхідно розглядати в якості соціального інституту, який здатен ефективно функціонувати лише у тісній взаємодії з іншими інститутами суспільства та забезпечувати гармонійний розвиток всієї системи. Намагання ж будь якого із інститутів порушити такого роду цілісність з неминучістю призводить до загальних втрат суспільства, які нерідко просто неспівставні. Скажімо, ігнорування проблем енергозбереження в Україні давало потужні надприбутки ряду вітчизняних і не тільки компаній, однак мінімізація їх доходів десятиліття тому, на нинішній час створила б реальні передумови потужного соціально-економічного прориву нашої держави, де вказані компанії могли б стати на порядок ефективнішими у бізнесі.

4. Викликає заперечення позиція автора, згідно якої «коли бюрократична олігархія перерозподіляє власність економічних олігархів на свою користь, встановлюються нові правила політично конкуренції» (с.128). По перше – потребує обґрунтування сам термін «бюрократична олігархія» Ми не виключаємо, що його застосування можливе для аналізу ряду сільськогосподарських спільнот минулого з величезною часткою організованої колективної праці (іригаційні чи культові споруди). Одразу ж зазначимо, що такого роду спільноти з неминучістю тяжіють до консервування соціальної системи та занепадають від власної нездатності реагувати на соціальні новації. До того ж навряд чи ми маємо підстави поділяти олігархію на економічну та бюрократичну, де остання не лише займається перерозподілом власності, а й

залучена до політичної конкуренції. На нашу думку бюрократія, хоча і є складовою інституту держави, однак вона є виключно інструментом управління і не більше.

5. Навряд чи можна погодитись із думкою автора, що політична еліта «повинна уникати впливу на інтереси бізнесу, на його ресурси і підприємницьку свободу хоча б заради збереження своєї влади. Політика, що серйозно ущемляє інтереси бізнесу, занижуючи можливості отримання прибутку.... вдарить по правлячому режиму, підриваючи його матеріальні можливості і легітимність» (с.87). Вважаємо, що зазначений вислів потребує більше детального уточнення, як частковий фактор. В протилежному разі він може бути інтерпретований в якості є своєрідного прояву концепції економічного лібералізму, що сповідується в Україні представниками олігархату, які зайняли антиреформаторський курс та деякі з них готові йти на пряму зраду інтересів держави задля збереження своїх надприбутків.

6. Можна також порекомендувати шановному дисертантові в процесі написання висновків, більш детально зупинитись на розгляді шляхів подолання негативних тенденцій становлення бізнесу в Україні не лише в царині впливів економічного характеру, але поряд з цим – на політичних, правових, гуманітарних, оборонних аспектах проблеми,

Однак висловлені зауваження та побажання аж ніяк не знижують значимості дисертаційного дослідження. Безперечно, доробок Сергія Анатолієвича Єфіменка є самостійною, оригінальною, науковою працею. Положення і висновки наукової новизни одержані автором самостійно в процесі критичного, науково об'єктивного аналізу досліджень представників не лише соціально-філософської думки, а й напрацювань інших галузей гуманітаристики з окресленої проблематики, про що свідчить список використаних джерел та літератури.

Результати дисертації достатньою мірою апробовані. Статті автора з досліджуваної тематики висвітлені у фахових філософських виданнях та доповідались на авторитетних наукових конференціях. Таким чином, широкий

5

загал наукової громадськості має можливість познайомитися з науковими здобутками Єфіменка С.А.

Змістовна частина структура, основні положення і висновки автореферату відповідають тексту дисертації.

Відтак, це дає підставу оцінити кандидатську дисертацію Єфіменка Сергія Анатолієвича як вагоме, комплексне та дійсно новаторське дослідження.

Дисертація Єфіменка Сергія Анатолієвича "Соціально-філософські основи бізнесу у контексті сучасного громадянського суспільства" за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії, відповідає вимогам передбаченим МОН України та вимогам пунктів 11 та 13 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук.

Офіційний опонент, доктор
філософських наук, завідувач кафедри
соціології та гуманітарних дисциплін
Державного університету телекомунікацій

29.04.2016р.



О.П. Полисаєв